

Digitale tider i kulturlivet

Om digitalt kulturforbruk, kulturpolitikk og kulturelle etterslep

Anne-Britt Gran

Institutt for kommunikasjon – kultur og språk
Handelshøyskolen BI

This article is about the digital changes in the cultural sector seen from the consumer, and how cultural policy in Norway responds to the digital revolution. In the first part, the overall digital changes are described, on the basis of my own research on digital cultural consumption between 2008 and 2011 and other empirical works. In the second part, governmental papers on cultural policy and digitization between 1999 and 2013 are analyzed. In the third part, I try to revitalize the theory on cultural lag, introduced by William F. Ogburn in *Social Change* from 1922. This theory is useful to identify the maladjustments and lags between the digital development and the ideology and praxis of cultural policy.

Keywords: digital cultural consumption, digital cultural policy, digitization, cultural lags, William F. Ogburn

Innledning og problemstillinger

That this is an age of change is an expression frequently heard today. Never before in the history of mankind have so many and so frequent changes occurred (Ogburn 1922: 199).

Vi er midt i en teknologisk og sosial revolusjon basert på internett og nye IKT-anvendelser. På bare 20 år har teknologi forandret livene våre radikalt (St.meld. nr. 23 (2012–2013): 5).

Sosiologen William F. Ogburn opplevde det amerikanske samfunnet tidlig på 1900-tallet som en forandringens tid, preget av hurtig industrialisering, nye fremkomstmidler (automobilen) og kommunikasjonsformer (telefonen). I stortingsmeldingen *Digital agenda for Norge* (nr. 23, 2012–2013), omtales den pågående digitaliseringen som en teknologisk og sosial revolusjon – en ny forandringens tid. Disse historisk betingede opplevelsene av raske teknologiske endringer som påvirker våre liv, er årsaken til at jeg ønsker å revitalisere Ogburns teori om kulturelt etterslep nå. Teorien går ut på at samfunnet endrer seg i utakt, og at mye blir hengende på slep bak de teknologiske revolusjonene. Denne artikkelen tar utgangspunkt i at det foregår en digital teknologisk revolusjon i kulturlivet og at Ogburns teori kan være fruktbar for å identifisere hva de kulturelle etterslepen består i og hvilke konsekvenser de får. Jeg konsentrerer meg her om ett område, kulturpolitikken.

Artikkelen består av tre deler: 1) Digitale endringer i kulturlivet – sett fra forbrukerne, 2) Digitalisering og kulturpolitikk – stortingsmeldinger og praksis, 3) Revitalisering av en gammel teori: Kulturelt etterslep.

Jeg har valgt å avgrense de digitale endringene kun til de som angår internett, det vil si at digital teknologi brukt i CD'er eller i en scenografi i en teaterproduksjon faller utenfor gjennomgangen. Dette valget gjøres fordi det er gjennom den massive bruken av internett den største revolusjonen i kulturlivet har skjedd. Det er innledningsvis nødvendig å systematisere noen hovedtrekk ved den digitale revolusjonen i kulturlivet. Jeg konsentrerer meg om forbrukersiden, publikum, og ikke kunstnerne/kulturprodusentene som skaper innholdet på nettet. I artikkelens første del søker jeg å svare på følgende problemstilling:

Hvordan *oppdager og bruker* kulturkonsumentene de digitale mulighetene og tjenestene?

Det er forskjell på å oppdage at en kulturorganisasjon har kommet på Facebook eller Twitter og det å bruke musikk-tjenesten Spotify for å lytte til musikk. Man kan legge merke til digitaliseringen på mange områder uten å være bruker verken av kulturorganisasjonens nettside eller dens tilbud. Kun bruken av digitale tjenester som gir tilgang til selve verket, omtales her som *digitalt kulturkonsum*. Resultater fra eget forskningsprosjekt om digitalt kulturkonsum vil bli trukket inn her for å dokumentere internettbruken (Gran et al. 2012).¹ Denne gjennomgangen har primært en analytisk ryddefunksjon – å skissere

det nye digitale landskapet – som er nødvendig før gjennomgangen av kulturpolitikkenes behandling av digitaliseringen.

Kulturpolitikken avgrenses fra både mediepolitikken og idrettspolitikken. Film og spill ligger under medieområdet, og vil derfor ikke bli behandlet her. Fokuset i artikkelens del 2 er på hvordan kulturpolitikken forholder seg til den pågående digitale revolusjonen i kulturlivet:

- Hvordan *skriver* og *handler* bevilgende myndigheter ved Kulturdepartementet i det nye digitale landskapet?

Det skilles mellom *tekster* om digitaliseringen i kulturpolitiske dokumenter og *konkrete virkemidler* som er iverksatt i forbindelse med digitaliseringen av kultursektoren. Her gjennomgås de viktigste stortingsmeldingene som omhandler digitaliseringen. Hensikten med denne gjennomgangen er å se hvilke *hovedmål og ideologier* som opptrer i de politiske tekstene om digitalisering.

Det er for øvrig gjort lite forskning på kulturpolitikkenes digitaliseringsforsøk i Norge. I løpet av de siste fem årene har *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift* kun fokusert på digitaliseringen i et temanummer om filmpolitikken (nr. 1 2013, Gaustad og Gran 2013). Det finnes ikke mye forskning på *kulturpolitikk* og digitalisering internasjonalt heller. En gjennomgang av samtlige artikler fra de siste fem årgangene av det ledende tidsskriftet *International Journal of Cultural Policy*, ga kun to treff på artikler som handlet direkte om digitalisering. Den ene var om spillindustrien og den andre handlet om den nye tendensen med at konsumentene også blir produsenter på internett – såkalt *prosumer og produsage* (Valtysson 2010). Selv et temanummer om musikkindustrien og kulturpolitikken fra 2012 hadde ikke en eneste artikkel med fokus på digitalisering. Hvis man om hundre år hadde tatt fram og lest disse tidsskriftene fra denne perioden, ville man knapt fått vite at det pågikk en digital revolusjon i kultursektoren og i deler av kulturpolitikken.

Når det gjelder selve aktiviteten på internett *as such*, har det vært en teoriretning som har fokusert sterkt på de interaktive mulighetene og på den ovennevnte prosumerrollen; at konsumentene på nettet forlater sin passive resepsjonsrolle og blir aktive medskapere og medbrukere (Jenkins 2006; Bruns 2008; Valtysson 2010). Posisjonen har vært preget av betydelig teknologioptimisme i forhold til det emansipatoriske potensialet på nettet. Wikipedia er en tjeneste som blir trukket fram som eksempel på slik medskapning. Du kan både lese tekst, revidere tekst og skrive ny tekst. Slik med-

skapning skal det ikke handle om her, og betydningen av prosumervirksomhet for selve *kulturproduksjonen* er fremdeles begrenset. Siden åndsverksloven også gjelder på nett (materialisert blant annet som DRM – Digital Right Management) står man ikke fritt til å revidere, sample og nyskape verkene heller. Internett fungerer ikke per se så mye mer fritt og frigjørende når det gjelder kulturproduksjon enn de analoge arenaene.

Derimot er både distribusjons- og markedsføringsmulighetene på nett bokstavelig talt grensesprengende, og heri består nettets revolusjon i kulturlivet i 2013, ikke i dets kulturmedskapning. Derfor forlater jeg prosumerperspektivet som teoretisk rammeverk. Den mest omfattende bruken av kultur på nett foregår stadig på den ”gamle måten”: Noen har skapt verket på forhånd (musikken, filmen, boka, kunstverkene) og andre mottar og nyter dem.

Jeg har lett etter teoretiske perspektiver som på et overordnet nivå kan si noe relevant om forholdet mellom den pågående digitale revolusjonen, kultursektoren og kulturpolitikken. I forskningsprosjektet om digitalt kulturkonsum ved Handelshøyskolen BI benyttet vi en mer markedsøkonomisk tilnærming til konsumet, og jeg savnet et ”utenfra” teoretisk grep på digitaliseringen. Jeg vil derfor her revitalisere teorien om *kulturelt etterslep*, som ble unnnfanget i 1922 av William F. Ogburn i verket *Social Change. With respect to culture and original nature*. Teorien blir presentert i artikkelens del 3 og åpner for følgende problemstilling:

- Hvilke former for kulturelle etterslep kan identifiseres i forholdet mellom kulturpolitisk ideologi og praksis *og* digital kulturbruk?

Ogburns teori kan forklare noe av den temporære utakten som deler av både kulturlivet og kulturpolitikken befinner seg i, i forhold til digitaliseringen. Begrepet har også den fordel – i motsetning til svært mange teoretiske begreper – at det gir et slags intuitivt begripelig bilde av hva dette handler om: At noe i kulturen henger bak på slep i forhold til noe annet. Jeg vil avslutningsvis i artikkelen presentere noen hypoteser om slike kulturelle etterslep i kulturpolitikken.

Del I Digitale endringer i kulturlivet – sett fra forbrukerne

Det er selvsagt ikke mulig med en uttømmende beskrivelse av et slikt stort

saksfelt her, det handler mer om et forsøk på å systematisere noen av de viktigste overordnede digitale endringene i og på tvers av noen av kulturbransjene – slik forbrukerne møter dem. Jeg vil også bruke resultater fra det ovennevnte forskningsprosjektet, der vi undersøkte digitalt kulturkonsum blant 1900 respondenter to ganger i året i perioden 2008–2011, en periode som på mange måter var en gjennombruddstid for det digitale konsumet i Norge (Gran et al. 2012). Denne beskrivelsen er ikke skrevet for insidene i bransjene, men for dem som ikke er spesielt orientert om digitaliserings-tendensene i *alle* bransjene. Det er heller ikke fokus på teknologiske løsninger, brukergrensesnitt, juridiske problemstillinger, alle de forskjellige tjenestetilbyderne eller forretningsmodellene på internett, kun på hvilke tjenestefunksjoner som nettet byr brukerne på. En fullstendig beskrivelse av kulturlivet på internett måtte tatt alle disse forholdene i betraktning.

Det synes hensiktsmessig å skille mellom primært kommersielle bransjer og primært offentlig finansierte bransjer; ”primært” fordi skillet mellom dem på ingen måter er absolutt. De kommersielle bransjene er musikk- (forstått som platebransjen) og bokbransjen (forstått som forlag og bokhandlere), og de offentlige kulturvirksomhetene er scenekunst (teater, opera og ballett), orkester, museum og biblioteker. De offentlige virksomhetene deles ytterligere inn i kategoriene *performative virksomheter* og *virksomheter med samlinger*, fordi disse typer virksomheter benytter internett på ulike måter overfor brukerne.

Kommersielle kulturbransjer: Musikk- og bokbransje

Sentrale digitale endringer i de kommersielle kulturbransjene er:

- 1. fase: Salg av papirbøker og CD’er fra nettbutikker
- 2. fase: Selve kulturproduktet ”musikk” og ”bok” gjøres tilgjengelig på nett som filer
- Smarttelefonen kommer i 2007 og revolusjonerer digitale sosiale vaner, også kulturvaner, og applikasjoner gjør bruken meget enkel.
- Fra eie til leie: Den svenske strømmetjenesten Spotify etableres i oktober 2008
- Den norske bokskya.no lanseres i april i 2011. Senere kommer flere norske e-boktjenester
- Nettsteder som YouTube fungerer som markedsføring/lansering av ny musikk
- Sosiale medier som Facebook og Twitter er viktige for både markeds-

føring av kulturproduktet og for forbrukernes utveksling av smakdommer

Den første fasen handlet om at man kunne kjøpe fysiske kulturprodukter online; både billigere og fra sofakroken hjemme. Netthandelen av fysiske produkter er fremdeles betydelig: Så sent som i 2011 oppgir hele 36 prosent av den norske befolkning at de har handlet papirbok fra en nettbokhandel i løpet av de siste seks månedene (Gran et al. 2012). Av dem som hadde kjøpt papirbok på nett oppga 20 prosent å ha handlet fra Amazon.

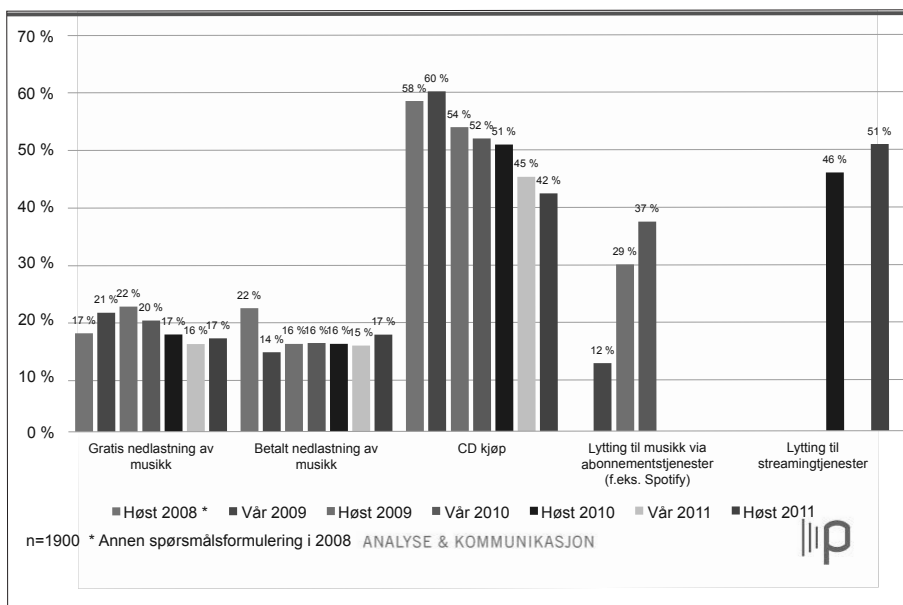
Den store revolusjonen i disse bransjene er dog ikke netthandelen av fysiske produkter, men at musikken og e-boka kan nytes direkte som en fil som man laster ned eller leier på internett. Det etableres i løpet av få år en rekke nye både lovlige og ulovlige gratistjenester, samt lovlige betalingstjenester for *nedlasting* av filer (man *eier* filen) – først svenske og amerikanske tjenester som ulovlige Pirate Bay, og lovlige Itunes og Amazon.² Den svenske strømmetjenesten Spotify etableres i oktober 2008, og man går fra å *eie* et fysisk kulturprodukt eller en fil til å *leie* en samling med millioner av musikkfiler.

På verdensbasis er nedlasting av filer fra Itunes nå den største betalte digitale musikk-tjenesten, mens i Norge slo strømmetjenestene Spotify og Wimp raskt gjennom og er nå de foretrukne betalte markedskanaler for musikk (Gran et al. 2012). Figuren på neste side viser hvor rask penetrasjonen av digitale tjenester var i Norge i perioden 2008–2011, og hvor raskt CD-salget sank. I løpet av tre år har strømmetjenesten fått en brukerandel på over 50 prosent av befolkningen. I aldersgruppen mellom 15 og 29 år benyttet hele 80 prosent en slik tjeneste i 2011. Etter at strømmetjenestene kom, har nedlasting av filer, både gratis og betalt, stagnert.

Det er store forskjeller på utviklingen i musikk- og bokbransjen, noe som blant annet henger sammen med bransjenes historikk, selve kulturformens resepsjonsform (høre og se/lese), deres sosiale status og forbruksmønstre. I Norge befinner e-bok markedet seg fremdeles i startgroppen, et halvt år etter at bokska.no var lansert i 2011, hadde kun 3 prosent av befolkningen betalt for en e-bok (Gran et al. 2012). I 2013 oppgir 4 prosent å ha kjøpt en e-bok (SSB 2013a).

Performative offentlige virksomheter: Teater, opera, ballett og orkester

I de performative bransjene er internett mest brukt i støttetjenester til

Figuren viser andelen av befolkningen som har benyttet digitale tjenester og kjøpt CD i perioden høst 2008-høst 2011 (Gran et al. 2012: 73).

kjernevirksomheten, som er den kunstneriske produksjonen på scenen. Resepsjonen av *live-forestillingen* skjer som før i operaen, teatret og konserthuset (musikken kan selvsagt høres som fil, slik den før kunne høres på CD). Hvordan blir internett brukt i de performative virksomhetene?

- Billettsalg over internett
- Markedsføring på internett:
 - hjemmesider,
 - annonsering
 - sosiale medier; Facebook, Twitter, Instagram
 - bruk av videosnutter fra forestillinger som teaser på You Tube, hjemmeside/Twitter/Facebook
- Digital distribusjon av live forestillinger fra teatret/operaen/konsertsalen til kino

At publikum kan kjøpe billetter over nett, forenkler kjøpsprosessen og gir in-

stisusjonene en database som kan brukes til nyhetsbrev og publikumsundersøkelser. Billettsalg på nettet gjør det også mye enklere å bestille billetter på forhånd til utenlandske institusjoner.

Ellers er det spesielt institusjonenes markedsføringsavdeling som bruker internett. Mange institusjoner, ensembler og prosjekter er nå på nettet med egne hjemmesider, Twitter-konto og Facebook-side. Både institusjoner og frie ensembler legger også ut korte videoer av forestillingene som en teaser for publikum, det være seg på YouTube og/eller hjemmesiden sin. Primært er denne tilstedeværelsen på internett å betrakte som en forlengelse av markedsføringsaktiviteter som tidligere ble utfoldet i andre medier.

Digital direkteoverføring av forestillinger til kino er ikke utbredt blant norske kulturinstitusjoner, men internasjonalt driver blant annet Metropolitan Opera i New York og National Theatre i London digital distribusjon langt utenfor egne landegrenser. I Norge har både Den Norske Opera og Ballett og Nationaltheatret benyttet seg av denne muligheten, men hittil er de performative virksomhetene ikke like berørt av digitaliseringen som musikk- og bokbransjen.

Offentlige virksomheter med samlinger: Museer og biblioteker

Jeg har valgt å presentere museer og biblioteker under ett, fordi de begge arbeider med samlinger og formidlingen av disse. På disse områdene er internett benyttet overfor brukerne/publikum:

- Billettsalg over internett (kun museer)
- Markedsføring og formidling på internett:
 - hjemmesider
 - annonsering
 - sosiale medier; Facebook, Twitter, Instagram
 - kun museer: bruk av digitale representasjoner (bilder) av kunstneriske objekter som teaser på hjemmeside/Twitter/Facebook
- Kun museer: Egne "utstillinger" online – her forstått som utvalg av verk fra en utstilling eller samling. Apps gjør denne funksjonen meget brukervennlig.
- Kun bibliotek: Utlån av nye e-bøker og tilgjengeliggjøring av samlingene online
- Rene online tjenester som Google Art Project, Artsy og Gutenberg.org

Museenes bruk av internett overfor publikum har noen klare likhetstrekk med performative institusjoner; markedsføringsfunksjonen dominerer. En relativt ny undersøkelse fra Storbritannia viser at markedsføringsfunksjonen er den absolutt største når det gjelder kulturinstitusjonenes bruk av internett rettet mot publikum (Wong 2012). Det skilles mellom *basic* og *rich marketing sites*, der 68 prosent av institusjonene har basisfunksjoner som betyr å markedsføre opplevelser via hjemmeside, og 26 prosent har *rich marketing* aktiviteter der man tilbyr selvstendige online-opplevelser, det være seg utdrag/utvalg av forestillinger/utstillinger og andre aktiviteter tilknyttet dem. Mange museer har i dag utstrakt bruk av *rich marketing*.

En rekke av de store internasjonale museene (Louvre (Paris), Tate (London)) viser deler av utstillinger og samlinger, slik at man kan orientere seg i dem hjemme i sin egen stue. Utvalget av applikasjoner for museer vokser raskt, og man kan høsten 2013 velge mellom 27 applikasjoner kun for Louvre. Rene onlinetjenester som Google Art Project viser utvalg av samlinger på tvers av museer, og Artsy tar deg med til gallerier i New York eller Japan der man kan kjøpe kunst. I Norge er deler av museumssamlingene digitalisert og formidlet på digitaltmuseum.no.

Når det gjelder bibliotekene, låner de nå ut e-bøker, og den norske bibliotektjenesten bokhylla.no tilbyr over hundre tusen digitaliserte bøker til fri benyttelse på nett. Den engelsklesende bruker kan benytte digitale boksamlinger som gutenberg.org.

Del II: Digitalisering og kulturpolitikk – stortingsmeldinger og praksis

I St.meld. nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014* setter ikke digitaliseringen dagsorden for kulturpolitikken – 10 år etter at internett kom. De viktigste samfunnsendringene beskrives i denne stortingsmeldingen som globalisering, internasjonalisering, kulturelt mangfold og individualisering. Informasjonssamfunnet nevnes også, men følges ikke i noen retning.

Surfing på internett behandles som en aktivitet på linje med TV-titting, noe som primært de unge holder på med (s. 29). I kapittelet 4.5 "Informative verkemiddel" brukes det en og en halv side på nye informasjonssider (som Odin og kulturnett.no) i regi av regjeringen og Kultur- og kirkedepartementet (s. 85). Videre benyttes det ca. en side på elektronisk kunst (s. 158) der spesielt det Kulturrådsfinansierte prosjektet Produksjonsnettverk for elektronisk kunst

(PNEK) omtales, og på elektronisk formidling der det slås fast at: ”Det bør vurderast tiltak for å styrkje elektronisk formidling på kunstfeltet (s. 160)”. Kun på ett område vurderer man om det er nødvendig å gjøre noe helt konkret, og det er på musikkfeltet:

Mykje av nedgangen [av CD-salget] vert forklart med privatkopiering (brenning av CDar), nedlasting via Internett og andre medium. [...] Med utgangspunkt i EUs direktiv om harmonisering av opphavsrett og nærstående rettar i informasjonssamfunnet førebur Kultur- og kyrkjedepartementet ein revisjon av åndsverklova. [...] Forslaget legg òg opp til eit forbod mot å lasta ned musikk som er ulovlig lagd ut på Internett (St.meld. nr. 48 (2002–2003): 41).

Det gikk 10 år til før revisjonen av åndsverksloven var et faktum (mai 2013), og internett-tidsalderen hadde rukket å bli 20 år.

Kulturpolitisk digitaliseringsdiskurs og praksis: Musikk- og bokbransjen

Den internasjonale platebransjen og de mindre plateaktørene i Norge er ikke direkte kulturpolitikens domene; de er kommersielle aktører. Samtidig berører nedgangen i CD-salg og ulovlig fildeling også norske musikere, produsenter og opphavspersoner, slik at dette indirekte kom til å handle om et kulturpolitisk område: Kunstneres (i bred forstand) økonomiske og rettslige vilkår i Norge. Derfor kan man lese på departementets hjemmeside i forbindelse med opprettelsen av ”referansegruppe om ulovlig fildeling” den 26. februar 2010:

I Soria Moria II fremgår det at regjeringen vil gjennomgå hvordan opphavsretten, kunstnernes inntekter og rettigheter kan sikres i møte med digital spredning av kunst og kultur. Kulturdepartementet er nå i gang med en helhetlig revisjon av åndsverkloven, hvor fildelingsspørsmålet er ett av flere temaer.³

Den ovennevnte referansegruppen ble primært opprettet for å vurdere problemstillinger knyttet til ulovlig fildeling:

Gruppen skal fungere som referanse for departementets arbeid med revisjonen av åndsverkloven, og skal se på mulige tiltak som kan begrense den ulovlige fildelingen og samtidig stimulere til økt bruk av lovlige tjenester.⁴

Revisjonen av åndsverksloven er departementets svar på digitaliseringsutfordringene i musikkbransjen. Den gikk gjennom i Stortinget 7. mai 2013 og

hovedelementene er: 1) Kravet om konsesjon for registrering og annen behandling av IP-adresser erstattes av en bestemmelse i åndsverkloven som gir hjemmel for slik behandling, 2) en særskilt hjemmel for tilgang til identiteten bak en IP-adresse er lagt til åndsverkloven, og 3) en særskilt hjemmel for å blokkere tilgang til nettsted hvor opphavsrett krenkes, er lagt til i åndsverkloven.

Dette skal gjøre det lettere for rettighetshavere å forfølge pirater og ulovlige nettstedet skal bli lettere å blokkere. Problemet med ”kunstnernes økonomiske vilkår” er dog ikke helt løst, fordi det også argumenteres for at norske artister og komponister får en for liten andel av inntektene fra strømmetjenestene.

Det er egentlig ikke tatt noe overordnet kulturpolitisk grep om digitaliseringen av musikkfeltet. Departementet har satt bort musikkbransjen til utvalg, først til en referansegruppe og så til Nordgårdutvalget.⁵ Musikkbransjen behandles også av Digitutvalget i NOU 2013:2 *Hindre for digital verdiskaping*, hvilket jeg kommer tilbake til.

Heller ikke i litteraturpolitikken har digitaliseringen stått i sentrum. Det som har preget den kulturpolitiske debatten de siste årene har vært spørsmålet om boklov og fastpris, ikke om e-boken som sådan. Ingen kulturminister har lovet momsfratak på e-boken, siden momsen er Finansdepartementets domene. To utredninger ble bestilt av Kulturdepartementet uten at e-boken var en del av mandatet (Rønning et al. 2012 og Oslo Economics 2012). Den rødgrønne regjeringen gikk som kjent inn for boklov og fastpris etter en anbefaling fra de bestilte konsulentrapportene, en boklov som også skulle gjelde for e-bøker. Den nye regjeringen har allerede kunngjort at de ikke vil innføre bokloven, men beholde fastprisen.

Offentlig virksomheter med samlinger: Museer og biblioteker

Samlinger egner seg for digitalisering. *St.meld. nr. 22 (1999–2000) Kjelder til kunnskap og oppleving* – ofte omtalt som ABM-meldingen – har undertittelen ”Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet”. Arkiver (samlinger av offentlige dokumenter), biblioteker (boksamlinger) og museer (både kunstsamlinger og gjenstandssamlinger) skulle nå ses under ett, og etaten med det klingende navnet *ABM-utvikling* – *Statens senter for arkiv, bibliotek og museum* ble opprettet i 2003 og organisert under Kulturdepartementet. IKT har bokstavelig talt brakt de tre sektorene sammen:

Felleskapen mellom dei tre sektorane er vorte enda sterkare gjennom aukande bruk av informasjonsteknologi (IKT) både i ordning og forvaltning av samlingar og materiale og i formidlingsarbeidet overfor publikum (St.meld. 22 (1999–2000):7)

Arkiv, bibliotek og museum arbeider alle tre med informasjonsbehandling, bevaring, dokumentasjon og formidling, der folkeopplysningsideologien dominerer formidlingen. For øvrig var *tilgang* for alle et hovedmål når det gjelder ABM-virksomheter, som i kulturpolitikken for øvrig. ABM-Utvikling har produsert en rekke dokumenter som på ulike måter behandler digitaliseringen, men som ikke kan behandles her av plasshensyn. IKT-alliansen holdt stand til 2010, da ABM-Utvikling ble avvirket og B'en gikk til Nasjonalbiblioteket, mens AM gikk til Kulturrådet.⁶

Det neste relevante offentlige dokumentet, om enn mer indirekte, er *St.meld. nr. 17 (2006–2007) Eit informasjonssamfunn for alle* fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet. Det er dette dokumentet som senere omtales som IKT-meldingen, og som vi ser av tittelen, handler det igjen om tilgang, denne gangen om digital tilgang, universell utforming og digital kompetanse. Meldingen innfører begrepet ”digital allmenning”, i betydningen av et felles område/areal (opprinnelig i *fysis*k forstand) som alle har bruksrett til. Kulturlivet er ikke gjenstand for oppmerksomhet som egen sektor, men meldingen er sentral for både digitaliseringsdiskursen og praksisen – også for kulturlivet.

Digital tilgang dreier seg først og fremst om å sikre alle eit godt tilbod om høg-hastighetsnett. Bustad skal ikkje vere avgjerande for om du kan delta i informasjonssamfunnet eller ikkje. Derfor foreslår regjeringa auka løyvingar til breiband i 2007 (St.meld. nr. 17 (2006–2007):11).

I tilgangsdiskursen er det helt nødvendig å skille mellom 1) digital tilgang forstått som *teknologisk tilgang til internett* og 2) digital tilgang forstått som *innholdsmessig tilgang til samlinger* av bøker, kunst og kulturhistoriske gjenstander. Det er kun den innholdsmessige tilgangen som er Kulturdepartementets og kulturaktørenes domene. Begge tilgangene handler om inkludering, demokrati og rettferdighet – om at alle skal kunne bruke den digitale allmenningen.

I St.meld. 24 (2008–2009) *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*, følges tilgangsdiskursen opp, og IKT-meldingens begrep om

digital allmenning gjenbrukes og presiseres også som ”digital kunnskapsallmenning”. Det kulturpolitiske hovedmålet er stadig å fremme enkel og god digital tilgang til kulturarvsmaterialet. Det handler dog ikke kun om tilgang, men også om bevaring og formidling. Bevaring handler om *digital bevaring* av kulturarven for kommende generasjoner. Digitaliseringen vekker både begeistring (digital representasjon av kulturarvsmaterialet innebærer en forenkling) og nye utfordringer (langtidslagringen). Formidling handler om ”tilrettelegginger for at informasjonsverdien skal bli best mulig” og om å gjøre samlingene ”forståelige for oss og morgendagens mennesker” (s. 8). Det tas også høyde for at ulike brukerbehov (eksperter versus alle andre) krever fleksibel formidling, og at sosiale nettverkstjenester og den nye delingskulturen endrer publikums bruksmåter. Det slås raskt fast at en slik delingskultur forutsetter at opphavsretten ivaretas, noe som i praksis begrenser delingsmulighetene.

Når det gjelder både tilgang, bevaring og formidling, er ikke disse kun mål i seg selv. Disse må ses i sammenheng med ytringsfrihet, demokrati og identitet, og slik sett innskriver digitaliseringen av ABM-feltet seg i en mye større samfunnskontekst.

I St.meld. nr. 49 (2008–2009) *Framtidas museum – Forvaltning, forskning, formidling, fornying*, også omtalt som museumsmeldingen, legges det nå mer vekt på nettets interaktive muligheter og på den delingskulturen som allerede finnes i brukernes nettvaner: ”Formidlingen går mot mer brukerorientering og brukermedvirkning. Museene må derfor styrke arbeidet med dialogbasert og mer individuell formidling (s. 155). For øvrig er denne meldingen viet museumsreformen, altså hvordan det gikk med sammenslåingen av museene. Samme år kommer den såkalte bibliotekmeldingen, St.meld. nr. 23 (2008–2009) *Bibliotek – Kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena i ei digital tid*. Som det går fram av tittelen, konstateres det at biblioteket betraktes som en kunnskapsallmenning, og at den nå befinner seg i en digital tid:

Det digitale perspektivet vil på mange måtar vere eit tverrgående og overgripande perspektiv som grip inn i alle typar bibliotek, og som vil prege all utvikling av bibliotektenester framover (St.meld. nr. 23 (2008–2009):19).

Sterkere enn i noen annen melding understrekes nå digitaliseringsperspektivet. Vi ser en økende bevissthet om nettets interaktive muligheter og brukervaner: ”Utviklingen av nye teknologier, brukarskapet innhald og aktiv medverknad

skaper også utfordringer for det tradisjonelle bibliotekstilbudet (s. 29). En mer nøktern optimisme på digitaliseringens vegne er også å spore i denne meldingen: At noe er digitalt tilgjengelig, er ikke lenger nok:

Materialet er ikkje tilgjengeleg for bruk berre ved at det finst i digital form på ein eller anna adresse. I dagens informasjonssamfunn fløymer det over med data og informasjon frå alle kantar. [...] Digitalt innhald er tilnærma verdlaust for brukaren dersom det ikkje finst gode verktøy og tenester som hjelper brukaren å finne, filtrere og bruke innhaldet (St.meld. nr. 23 (2008–2009): 84).

Akkurat i dette sitatet ser vi en glidning i digitaliseringssnakket, fra tilgjengelighet til bruk. Selvinnsikten i sektorens endringsevne ser dessuten ut til å vokse proporsjonalt med at endringene implementeres: "I biblioteksektoren kan det vere ein tendens til at gårsdagens løysingar i for stor grad vert brukte på morgondagens utfordringar" (s. 29).

I sterk kontrast til denne besinnelsen på digitaliseringens vegne, fremstår St.meld. nr. 23 (2011–2012) *Visuell kunst* som en panegyrisk hyllest til nettets muligheter og spesielt de interaktive. Det tidligere omtalte *prosumer*perspektivet preger fremstillingen i kapittel 18: "Ny teknologi: Nytt samspill og nye muligheter".

[...] På internett er det ikke noe klart skille mellom avsender og mottakere, formidlere og publikum, fagfolk og legfolk (St.meld. nr. 23 (2011–2012):171).

Publikum blir både produsenter og konsumenter (prosumenter). Opphavsretten skal uansett respekteres (St.meld. nr. 23 (2011–2012):174).

Det er noe uklart hva prosumpsjonen går ut på, men det virker som om det å "videreformidle det de er interessert i, bidra der de kan bidra" (s. 174) og det "å gå inn i samtaler som de er interessert i" (s. 174), kvalifiserer her. Det er altså ikke snakk om prosumpsjon av kunst. Her er det en begrepsforvirring ute og går, nærmest all nettaktivitet fremstilles som prosumpsjon. Det kunstpolitiske feltet ville her være tjent med en begrepspresisering når det gjelder "deling i sosiale medier", "interaktivitet", brukermedvirkning" og "prosumers".

For øvrig skriver denne stortingsmeldingen seg inn i tilgangsdiskursen til både digitaliseringsmeldingen (St.meld. nr. 24 2008–2009) og museumsmeldingen (St.meld. nr. 48 (2008–2009) og til den nyere inkluderingsmeldingen (St.meld. nr. 10 (2011–2012) *Kultur, inkludering og deltaging*) der digitalt til-

gjengelig kulturinnhold også er et tema. Delingskulturen står dog mye mer sentralt her enn i de tidligere meldingene, men det eneste ”tiltaket” i dette kapittelet er å utrede ”de kunstspesifikke behovene for økt digital kunstformidling og tilgjengeliggjøring [...]” (s. 188).

Hva er gjort i praksis på samlingsfronten?

Den største digitaliseringssatsingen er Nasjonalbibliotekets digitaliseringsprogram fra 2006. Da startet en systematisk digitalisering av *alt* materiale som har vært publisert i Norge, og bøker som var falt i det fri (utenfor opphavsrettslige bindinger), ble lagt ut på Nasjonalbibliotekets NBDigital-tjeneste. Senere er alle digitaliserte bøker tilgjengeliggjort på Bokhylla.no, en tjeneste som opprinnelig startet opp som et prosjekt for å digitalisere litteraturen fra 1790-åra, 1890-åra og 1990-åra. I 2012 ble tjenesten permanent, og i 2017 forventer man å være ferdig med å digitalisere hele samlingen på ca. 250 000 bøker fra før år 2000. Bøkene kan kun leses på nett og verken lastes ned eller printes ut, så lenge den opphavsrettslige vernetiden ikke har gått ut.

I Norsk kulturråd pågår det et prøveprosjekt med å kjøpe inn e-bøker til utlån i biblioteket. I 2012 innebar det et innkjøp på 30 e-bok-titler og de resterende 970 i papir. For 2012 og 2013 er ordningen utvidet til 70 e-bøker. Bøkene lånes ut i begrenset antall filer etter eksemplarlogikken til papirboken; hvis det begrensede opplag e-bokfiler er utlånt, må man vente på bokfilen. E-boken er DRM-beskyttet og kan kun kopieres i svært begrenset antall til privat bruk.

I mai 2009 ble tjenesten digitaltmuseum.no lansert, egentlig en relansering av PrimusWeb initiativet fra Norsk museumsutvikling i 1996. Målet er at alle museenes samlingsdata etter hvert skal publiseres på dette nettstedet. Først i 2011 ble kunstmuseene innlemmet i prosjektet. Tjenesten er linket opp til wikipedia, slik at det kan leses og produseres wikipedia-artikler om de digitaliserte objektene. Det er også lagt opp til at man skal kunne dele digitale representasjoner av bilder/gjenstander på Facebook, Twitter og e-post.

Offentlige performative virksomheter

Dette området er i liten grad gjort til gjenstand for en kulturpolitisk digitaliseringsdiskusjon. I scenekunstmeldingen, St.meld. nr. 23 (2007–2008) *Bak kulissene*, er digital distribusjon omtalt i kapittelet Formidling gjennom ny teknologi. Her står det: ”Det er viktig at norske scenekunstinstitusjoner forholder seg åpne til de nye formidlingsteknologiene og vurderer disse for å nå bredere ut” (s. 175).

Digitaliseringen av kinoene har nå muliggjort digital distribusjon av scenekunst (Norge var for øvrig det første landet i verden som digitaliserte kinoene), men foreløpig gjennomføres dette i svært begrenset omfang i norske scenekunstinstitusjoner. Den Norske Opera og Ballett distribuerte *La Bohème* i 2011 og Nationaltheatret *Folk og Røvere i Kardemommeby* i 2012. Det norske publikummet har foreløpig hatt det største tilbudet om slik digital distribusjon fra utenlandske aktører som The Metropolitan Opera. Digitaliseringen av selve kjernevirksomheten i de performative virksomhetene er helt i startgroppen i 2013.

Kulturutredningen 2014 og digital verdiskapning

Til slutt i denne gjennomgangen skal vi også se på hva Enger-utvalget sier om digitalisering og kulturpolitikk i *Kulturutredningen 2014*, og på hvordan digital verdiskapning behandles i en ny stortingsmelding og NOU. I *Kulturutredningen 2014* skulle man gjennomgå kulturpolitiske mål, virkemidler og tiltak i perioden etter 2005, altså perioden for den rødgrønne regjeringens *Kulturløft*. Det er spesielt to aspekter ved mandatet som angår digitaliseringen. Det er punktene: "Kulturpolitikk i en digital tid" og "Relevansen av de nasjonale kulturpolitiske målene sett i lys av samfunnsutviklingen" (s. 11). Engerutvalget ser ikke spesielt på digitaliseringen på noen av punktene. I kapittel 4.16. "Kulturpolitiske tendenser på 2000-tallet" er ikke digitaliseringen engang en slik tendens, men digitaliseringen får være en av fem utfordringer i kapittel 4.17. Det er noe uklart hva utfordringen består i, og det virker ikke som om Engerutvalget egentlig tror at dette er en utfordring – legg merke til anførselstegnene rundt "stor" i sitatet under:

Til tross for at digitaliseringen har pågått i en årrekke i kulturlivet, er det fortsatt vanlig å snakke om dette som en revolusjon som ligger i vente en gang i den nære framtid. På midten av 2000-tallet var overgangen til digital produksjon og distribusjon av kulturelt innhold for lengst satt på agendaen som en "stor" omstillingsprosess i kulturlivet (NOU 2013: 4, 48).

Med unntak av litteraturfeltet er det lite om både digitaliseringsutfordringer og vurderinger av de konkrete digitaliseringstiltak som er iverksatt. I utredningens del IV "Kulturpolitikken etter 2014" og del V "Tilrådinger" er ikke digitaliseringen viet noen oppmerksomhet. Fremtidens kulturpolitikk ser helt analog ut for Engerutvalget.

Samtidig som dette arbeidet pågikk, arbeidet Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet med St.meld. nr. 23 (2012–2013) *Digital agenda for*

Norge. *IKT for vekst og verdiskaping*. Meldingen handler om næringslivet, helse, klima, FoU, offentlig sektor og sikkerhet. Kulturnæringene vies ingen særskilt oppmerksomhet her, men de generelle næringspolitiske poengene angår selvsagt også kulturnæringene. I NOU 2013:2 (*Hindre for digital verdiskaping*), er musikk-, bok- og filmbransjen behandlet særskilt i Del V Kulturelt innhold. Perspektivet er snarere næringspolitisk enn kulturpolitisk, men i de mer kommersielle kulturbransjene henger kultur- og næringspolitikken nøye sammen. Her møter vi en helt annen tale enn i stortingsmeldingene. Digitutvalget *kan* digitaliseringen, og de ser mange av problemene med det nåværende virkemiddelapparatet i en digital tid. Utvalget er helt klare i sine konklusjoner om kulturnæringene: Støtteordninger som favoriserer analoge formater og forretningsmodeller er urimelige. Offentlige støtteordninger bør stimulere skapere av nytt innhold, uavhengig av format og plattform, og virksomheter som eksperimenterer med nye tjenester og forretningsmodeller (s. 9). Siden denne artikkelen har et forbrukerperspektiv, skal jeg ikke forfølge disse kulturnæringspoengene her, kun påpeke at de har stor relevans for kulturproduksjonen og dermed framtidens digitale kulturpolitikk.

Del III Revitalisering av en gammel teori: Kulturelt etterslep

I 1922 lanserte sosiologen William F. Ogburn sin teori om kulturelt etterslep, *cultural lag*, i boken *Social change*. Teorien har overlevd som et mer hverdagslig begrep og som et analytisk begrep i sosiologien og i deler av innovasjonslitteraturen (Østerberg 1984, Brinkman og Brinkman 1997, Haaland 2002, Benoit 2010). Jeg vil her argumentere for at det er hensiktsmessig å revitalisere teorien om kulturelt etterslep fordi:

- Vi lever midt i en stor teknologisk revolusjon med hensyn til omfang og dens raske utbredelse
- Opplevelsen av tiden ”nå” synes å ligne på opplevelsen av tiden i og etter den industrielle revolusjonen og den påfølgende urbaniseringen, da Ogburn utviklet teorien
- Det er teoritørke når det gjelder digital kulturpolitikk og digitaliseringen av kultursektoren, og teorien om kulturelt etterslep kan være en av flere veier å gå

Kulturbegrepet i kulturelt etterslep skal forstås antropologisk som "a whole way of life". Ogburn skiller mellom *material culture*, som viser til teknologier i samfunnet og *adaptive culture* – de deler av kulturen som tilpasser seg teknologien. Ogburns har vært kritisert for å være materialist og teknologi-determinist, men allerede i *Social change* var han eksplisitt på at dette var historisk betinget; akkurat nå (altså i 1922) er det teknologiske endringer som fører til endringer i den øvrige kulturen (Ogburn 1922: 211). I artikkelen "Cultural lag as theory" fra 1957 understrekes historisiteten, da Ogburn påpekte at det i andre tider kan være religion og ideologier som fører til kulturelle etterslep (Ogburn 1957: 171).

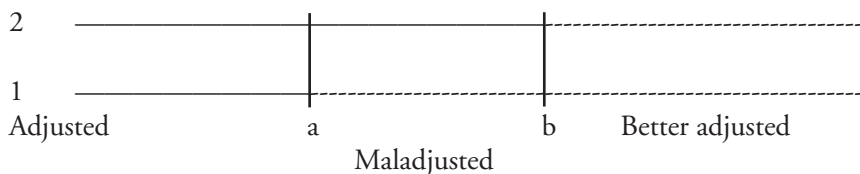
Jeg legger til grunn premisset om at det også i dag (altså i 2013) er den digitale teknologien, og spesielt nyvinningen internett, som forårsaker de kulturelle etterslepene i både kulturpolitikken og kultursektoren.

I 1922 snakket Ogburn om *hypotesen* om kulturelt etterslep, og først i 1957 kommer artikkelen "Cultural lag as theory". Jeg vil springe litt frem og tilbake mellom disse to publikasjonene i fremstillingen under:

The thesis is that the various parts of modern culture are not changing at the same rate, some parts are changing much more rapidly than others; and that since there is a correlation and interdependence of parts, a rapid change in one part of our culture requires readjustments through other changes in the various correlated parts of cultures (Ogburn 1922: 200).

I shall begin with a definition. A cultural lag occurs when one of two parts of culture which are correlated changes before and in greater degree than the other parts does, thereby causing less adjustment between the two parts than existed previously (Ogburn 1957: 167).

Begge bestemmelsene inneholder en temporær utakt mellom to kulturelle systemer, og som vi ser, sies det ingenting om at endringene først må skje i den materielle kulturen – altså i teknologien. I definisjonen fra 1957 poengteres det også at tilpasningen mellom de aktuelle kulturelle systemer må ha vært større før endringen startet enn etterpå – at så er tilfelle, må dokumenteres. Allerede i 1922 gjøres det klart at tilpasning og mistilpasning er relative begreper. Det er snakk om mer eller mindre av dem, og kanskje er det kun i sjeldne tilfeller at man får "a situation which might be called perfect adjustment or perfect lack of adjustment" (Ogburn 1922: 212). Forholdet mellom de involverte kulturer, tidspunktet for endringer og graden av tilpasning/mistilpasning fremstilles i følgende figur (Ogburn 1922: 206):

Linje 1 representerer de materielle vilkårene, som fører til endringer i andre kulturelle systemer. Dette må være en klart definert variabel, som hos Ogburn fungerer som uavhengig variabel. Linje 2 representerer den adaptive kulturen, som på en eller annen måte må tilpasse/forholde seg til de nye materielle vilkårene. A-linjen representerer selve bruddet mellom før og nå, mens rommet mellom a og b er perioden for mistilpasning mellom systemene (uttrykkes som hel og stiplet linje). B-linjen er tidspunktet for en tilpasning/endring i den adaptive kulturen, slik at de to systemene har en høyere grad av tilpasning enn mellom a og b (begge linjer stiplet). Rommet før a (begge linjer hele) må også beskrives som bedre tilpasset enn før a inntreffer. I det hele tatt må det gjøres et grundig empirisk arbeide før et kulturelt etterslep kan konstateres, og graden av ny tilpasning måles, så sant punkt b har inntruffet da. Derfor snakker Ogburn også mest om hypoteser om slike etterslep, siden de mangler empirisk belegg, eller det er vanskelig/umulig å finne empiri på feltet (vi er i 1922).

Ogburn var sosiolog og tilhørte den kvantitative metodetradisjonen i sin samtid, så inntil hypotesen var bekreftet med empiri i statistisk form, var "kulturelt etterslep" en hypotese. Et relativt positivistisk vitenskapsideal ligger til grunn, og jeg mener teorien kan benyttes uten å støtte et slikt vitenskapsideal, men at kravet om empirisk belegg likevel må holdes høyt.

Et av Ogburns mer utførlige eksempler i *Social change* handler om teknologiske arbeidsbetingelser (linje 1) og innføringen av bestemte nye maskiner i fabrikkene (a-linjen), som førte til en voldsom økning i arbeidsulykker blant arbeidere, og kompensasjonsordninger for ulykker som tilhørte det rurale arbeidslivet (linje 2). Først når det flere tiår senere kommer en ny kompensasjonslov for arbeidere (workmen's compensation laws) (b-linjen), ble det bedre tilpasning mellom arbeidsvilkår og ulykkeskompensasjon. Ogburn dokumenterer at det kulturelle etterslepet i lovgivningen hadde store og svært negative konsekvenser for arbeiderne og deres familier. Det må også dokumenteres at de foregående kompensasjonsordninger var bedre tilpasset de rurale arbeidsbetingelser, slik at det var bedre tilpasning mellom de to systemene før (a) inntraff.

Noen etterslep inntreffer fordi det er interessemotsetninger mellom de to kulturene, det være seg klassemotsetninger eller andre motsetninger mellom grupper. Ogburn nevner dette interessepoenget i forbindelse med hvorfor etterslep oppstår, men han gjør ikke noe hovedpoeng ut av slike interessemotsetninger. Han sier kun at noen har makt til å stoppe eller forsinke utviklingen for å pleie egne interesser. En revitalisering av Ogburn bør være mer maktbevisst/fokusert enn det Ogburn selv var. I forhold til kultur- og kulturpolitikkforskning kan det være hensiktsmessig å koble Ogburns teori til institusjonell teori i organisasjonsteorien, som *path dependence theory* (Sydow, Schreyögg & Koch 2009), og til historisk institusjonalisme i statsvitenskapen (Mahoney & Thelen 2010). Det er i de institusjonelle omgivelser – normer, verdier, regler – at det kulturelle etterslepet varer lengst.

Hvordan skal vi lokalisere kulturelle etterslep i kultursektoren i vår egen tid? Da må man begynne å lete etter mistilpasning mellom den nye digitale teknologien og aktører i den adaptive kulturen. Et nærliggende eksempel her er å se på platebransjen som adaptiv kultur og dens takling av internett (materiell kultur). Platebransjen tviholdt lenge på gamle forretningsmodeller, før tjenester for betalt nedlasting (Itunes) og strømmetjenester brakte mer balanse i systemene igjen. Dette *kan* selvsagt betraktes som en form for etterslep i en kulturbransje som ikke tilpasset seg nye teknologiske vilkår. Her vil jeg heller bruke *time lag* om dette fenomenet. *Time lag*-begrepet ble innført i den senere innovasjonslitteraturen – direkte påvirket av Ogburn – som en betegnelse på den tidsforsinkelsen som finner sted mellom innovasjon av ny teknologi og industriens kommersialisering av den. Slike tidsforsinkelser er synlige, konkrete og blir innhentet i løpet av relativt kort tid.

Er det andre områder der vi kan se åpenbare mistilpasninger mellom digital teknologi og de kulturpolitiske virkemidler? Et slikt område som mange kjenner til, er forholdet mellom (ulovlig) fildeling på internett og Kulturdepartementets nylige revidering av åndsverksloven for å stoppe piratvirksomhet. Man møter stadig argumentasjonen om at åndsverksloven på nettet er gammeldags, en anakronisme fra en annen tid, at den ikke kommer til å bli håndhevet osv. Det er ikke nok å *mene* at åndsverksloven er gammeldags og dermed konstatere at den er et kulturelt etterslep. Det må argumenteres med hva mistilpasningen består i, dokumenteres empirisk og vises at tilpasningen var juridisk bedre før osv.

Jeg vil her fremsette en annen hypotese om et mulig kommende kulturelt etterslep, og jeg understreker at dette kun er en hypotese. Det handler igjen

om forholdet mellom internett og kulturpolitikken, representert ved en av kulturpolitikkens sentrale målsetninger om å sørge for tilgang til kulturen. I denne kulturpolitiske tilgangsdiskurs har arenabygging stått sentralt (alle typer kulturinstitusjoner), også i den rødgrønne regjeringen.

A-punktet i Ogburns modell er her oppfinnelsen av internett i 1989 og den påfølgende kjedereaksjonen av nyvinninger på nettet, som iTunes og The Pirate Bay (2003), Iphone (2007) og Spotify (2008). Både det digitale konsumet og bruken av internett til spill og sosiale medier vokser siden i rekordfart (Gran et al. 2012, SSB 2013 c).

Kulturpolitikken fortsatte derimot i det samme sporet som før; økt tilgang til *fysiske arenaer* (som kulturinstitusjoner) er et viktig virkemiddel som gir økt kulturkonsum. SSBs Kulturbarometer viser at tilgjengelighet *er* viktig i kulturlivet. Det er flere som benytter kulturtilbudene som konserter og teater når de fysiske arenaene ligger i nærheten (SSB 2013a). Siden tilgang til kulturgodene historisk sett har handlet om tilgang til fysiske arenaer (det bygges teatre, operaer, museer, biblioteker, kulturhus og kinosaler) og til forestillinger, utstillinger og konserter av høy kvalitet (etablering av riksinstusjonene som dro på turne) og *pris* (subsidierte billetter), blir aldri tilgangen god nok. Det kan alltid argumenteres for at det må bygges flere hus (den rødgrønne regjering har vært svært arenafokusert) og det sendes flere produksjoner på turné (for eksempel Den Kulturelle Skolesekken). Tilgang har slik sett vært et evighetsprosjekt i kulturpolitikken, og andelen av befolkningen som benytter tilbudene, har gått jevnt og trutt opp siden 1991.

Så langt alt vel. *The turning point* kommer først i 2012, da det analoge kulturkonsumet går ned for første gang siden SSB begynte å måle i 1991 (SSB 2013b), og det til tross for at andelen av befolkningen som tar høyere utdanning går opp, og at regjeringen gjennom Kulturløftet har doblet kulturbudsjettet siden 2005. Med unntak av opera og ballett, som går opp ett prosentpoeng, går andelen som benytter seg av kulturtilbud ned: Teater fra 53 prosent i 2008 til 45 prosent i 2012, kunstutstilling fra 42 til 38 prosent og kino fra 70 til 67 prosent.

Vi har i perioden 2008 til 2012 hatt en nedgang i analogt konsum, en opprusting av fysiske arenaer (statlige, kommunale og i kombinasjon) og en markant oppgang i digitalt konsum og annen internettbruk. SSBs Mediebarometer viser en stadig voksende tidsbruk på internett, og i 2012 passerte internett for første gang TV-titting (SSB 2013c). Åtte av ti i aldersgruppen 16 til 24 år bruker en hjemme-PC en gjennomsnittsdag, og disse tilbringer i

snitt 3 timer og 3 minutter på den. I aldergruppen 25 til 44 år benytter tre av fire en hjemme-PC en gjennomsnittsdag, og disse tilbringer i snitt to timer og 42 minutter foran den (SSB 2013c). I tillegg kommer altså bruk av mobil og nettbrett. Og døgnet har som kjent stadig 24 timer. Internett fremstår i større og større grad som et substitutt for analoge kulturaktiviteter; man velger aktiviteter på nettet framfor mye annet.

Hvis tendensen fra SSBs *Kulturbarometeret 2012* fortsetter, kan det vise starten på en alvorlig mistilpasning mellom kulturpolitisk virkemidler som arenabygging (med påfølgende kostbart vedlikehold og drift) og det digitale kulturkonsumet og fritiden som i stadig større grad flytter til nettet.

Det kulturpolitiske virkemiddelet ”å bygge nye fysiske arenaer for å gi befolkningen tilgang til innhold” kan vise seg å bli et kulturelt etterslep i en digital tid. Hvis så er tilfelle, vil mange av disse kulturinstitusjonene (ikke alle; størrelsen på byen teller) bli stående som mausoleer over en fysisk tilgjengelighetspraksis i kulturpolitikken som var i utakt med den digitale teknologiske utviklingen og forbrukernes digitale adferd.

Tilgang er, som vi har sett, også det overordnede målet med digitaliseringen i kulturpolitikken – både teknologisk og innholdsmessig. Men med internett følger *tilgjengelighetens temporalitet*, tiden det tar å digitalisere innholdet. Når internett er tilgjengelig for alle, er den digitale tilgjengeliggjøringen av innholdet i museer og biblioteker kun et tidsspørsmål, ikke et uendelighetsarbeid. Hva som skal bevares av det som i utgangspunktet er digitalt produsert, er et annet spørsmål og en annen utfordring. I 2017 vil Nasjonalbiblioteket ha digitalisert hele boksamlingen sin på 250 000 bøker. tre år til. Målet om teknologisk tilgang og innholdsmessig digital tilgjengelighet i bibliotek- og museumsektoren vil være oppnådd i løpet av en regjeringsperiode eller tre. Selve det overordnede kulturpolitiske målet om teknologisk tilgang og digital innholdstilgjengelighet kan i seg selv bli et kulturelt etterslep – en slags overlevning fra en tid da selve tilgangen var problemet.

Å forske på mistilpasning mellom kulturelle systemer og dysfunksjonelle kulturelle etterslep, kan bedrives som en tilbakeskuende historisk og deskriptiv virksomhet, der man på trygg avstand kan konstatere at noe var et dysfunksjonelt kulturelt etterslep. Men forskning på mistilpasning mellom kulturelle systemer og kulturelle etterslep kan også foregå som aksjonsforskning og forecastingvirksomhet som i min hypotese over, og noe Ogburns selv benyttet teorien til. Forskerne kan lage scenarier om de sosiale effektene av teknologiske innovasjoner og lage hypoteser om potensielle kulturelle etterslep. Dette arbeidet må forankres

empirisk, endringene må dokumenteres (helst statistisk ville Ogburn sagt), maktforholdene og de institusjonelle omgivelsene må kartlegges, før det lages scenarier om fremtidens mistilpasninger, etterslep og nye tilpasninger. En slik forskning ville endre kulturpolitikkforskernes rolle radikalt, og forskningen ville i mye større grad kunne brukes til langsiktig politikkutforming og strategiarbeid.

Etter mitt skjønn er Ogburns teori om mistilpasning og kulturelt etterslep nyttig både som ren analytisk forståelsesramme for den digitale revolusjonen og som et verktøy for forecasting om kulturelle etterslep i fremtiden.

Det er fantastisk hvor mye fremtiden har i bakhånd for den som vet å tyde tegnene.
(Comez-Arcos 1979: 57)

Noter

1. Undersøkelsen er gjennomført blant 1900 respondenter to ganger i året, de to første gangene på telefon og siden høst 2009 på web. Utvalget er et kvoteutvalg med 100 respondenter i hvert fylke, og undersøkelsen er vektet på alder, kjønn og geografi i forhold til den faktiske befolkningssammensetningen. Spørreskjema er også justert noe i perioden. Utfordringer og svakheter ved å gå fra telefon til web, endre spørreskjema og å spørre om digitalt konsum mens en rivende utvikling pågikk, er behandlet i kap 1.4 i rapporten *Digitalt kulturkonsum* (Gran et al. 2012).
2. Med "ulovlig fildeling" menes opplasting og tilknyttet nedlasting av rettighetsbeskyttet materiale på internett uten rettighetshavers samtykke. Begrepet lovlig nedlasting viser til tjenester som er autorisert av rettighetshaverne (Gran et al. 2012: 14,15).
3. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/tema/medier/opphavsrett/referansegruppe-om-ulovlig-fildeling.html?id=597684> (08.08.2013).
4. *ibid.*
5. Rapporten fra Nordgård-utvalget (for Kulturdepartementet 2013) er uttrykk for utvalgets synspunkter, og representerer slik sett ikke kulturpolitikernes meninger og ideologi, og den vil derfor ikke bli analysert her.
6. Begrunnelsen var nå at det skulle være fordelaktig å være mer sektorspesifikk (se St.meld. nr. 20 (2009/2010) *Omorganisering av ABM-utvikling*).

Litteratur

Benoit, G. (2010). *Innovation Without the Word: William F. Ogburn's Contribution to Technological Innovation Studies*. Project on the Intellectual History of Innovation, Working paper No.5. Online: <http://www.csiic.ca/PDF/IntellectualNo5.pdf> (10.12. 2013).

- Brinkman R.L. og J.E. Brinkman (1997). Cultural lag: conception and theory. *International Journal of Social Economics*. 24(6), s. 609–627.
- Bruns, A. (2008). *Blogs, Wikipedia, Second Life, and Beyond: From Production to Produsage*. New York: Peter Lang.
- Comez-Arcos, A. (1979). *Krypskytterstevne*. Oslo: Cappelen Forlag.
- Gaustad, T. og A-B. Gran (2013). Opphavsrett som filmpolitisk virkemiddel, *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*. Nr. 01, s. 106–124. Online: http://www.idunn.no/file/pdf/61113169/nkt_2013_01_pdf.pdf (10.12.2013).
- Gran, A-B., Figenschou, A., Gaustad, T. og A. Molde (2012). *Digitalt kulturkonsum – en norsk studie*. Oslo: Forskningsrapport nr. 2, 2012 – Handelshøyskolen BI. Online: http://www.bi.no/InfoavdelingFiles/Forskningskommunikasjon/Digitalt%20kulturkonsum_2012-02-Gran%20et%20al.pdf (10.12.2013).
- Haaland, T. (2002). Tid, situasjonisme og institusjonell utakt i systemer, Notat 8–2002, Stein Rokkan Senter UiB. Online: <http://www.ub.uib.no/elpub/rokkann/N/N08-02.pdf> (10.12.2013)
- Jenkins, H. (2006). *Fans, Bloggers, and Games: Exploring Participatory Culture*. New York: New York University Press.
- Mahoney, J. og Thelen, K. (2010). *Explaining Institutional Change. Ambiguity, Agency and Power*. New York: Cambridge University Press.
- Ogburn, F.W. (1922). *Social Change. With respect to culture and original nature*. New York: The Viking Press.
- Ogburn, F.W. (1957). Cultural lag as theory. *Sociology and social research*, Vol. 41, s. 167–174.
- Oslo Economics, (2011). *Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler*. Kulturdepartementet. Online: http://www.regjeringen.no/upload/KUD/Kulturvernnavdelingen/Rapporter_Utredninger/Utredning_om_litteratur-og_spraakpolitiske_virkemidler_2012.pdf (10.12.2013).
- Rapport fra Nordgård-utvalget. Online: http://www.regjeringen.no/upload/KUD/Kunstavdelingen/Rapporter_Utredninger/Rapport_Nordgardutvalget.pdf (10.12.2013).
- Rønning, H., Slaatta, T., Torvund, O., Larsen, H., og Colbjørnsen, T., (2012). *Til bokas pris. Utredning av litteraturpolitiske virkemidler i Europa*. Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Online: http://www.regjeringen.no/upload/KD/Hoeringsdok/2012/201201052/Til_bokas_pris_Utredning_av_litteraturpolitiske_virkemidler_i_europa.pdf (10.12.2013).

- Steinmoe, S. (2008). Historical institutionalism. I Della Porta, D. og M. Keating (red.) *Approaches and Methodologies in the Social Science*, New York: Cambridge University Press.
- Sydow, J., Schreyögg, G. og Koch, J. (2009). Organizational Path Dependence: Opening the Black Box, *Academy of Management Review*, Vol. 34, nr. 4, s. 689–709.
- Valtysson, B. (2010). Access culture: Web 2.0 and cultural participation. *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 16, nr. 2, s. 200–214.
- Wong, A. (2012). Digital Futures in Policy and the Cultural Sector in the UK. *ENCACT Journal of Cultural Management and Policy*, Vol. 2, nr. 2, s. 62–72.
- Østerberg, D. (1984). *Sosiologiens nøkkelbegreper*. Oslo: Cappelen Forlag.

Offentlige dokumenter

- NOU 2013: 2 *Hindre for digital verdiskaping*. Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet.
- NOU 2013: 4 *Kulturutredningen 2014*. Kulturdepartementet.
- SSB (2013) a. *IKT i husholdningen*, 2. kvartal 2013.
- SSB (2013) b. *Norsk kulturbarometer 2012*.
- SSB (2013) c. *Norsk mediebarometer 2012*.
- St.meld. nr. 22 (1999–2000). *Kjelder til kunnskap og oppleving*. Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 48 (2002–2003). *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Kultur- og kirkedepartementet.
- St.meld. nr. 17 (2006–2007). *Eit informasjonssamfunn for alle*. Fornyings- og administrasjonsdepartementet.
- St.meld. nr. 32 (2007–2008). *Bak kulissene*. Kultur- og kirkedepartementet.
- St.meld. nr. 24 (2008–2009). *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*. Kultur- og kirkedepartementet.
- St.meld. nr. 23 (2008–2009). *Bibliotek – Kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena i ei digital tid*. Kultur- og kirkedepartementet.
- St.meld. nr. 49 (2008–2009). *Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying*. Kultur- og kirkedepartementet.
- St.meld. nr. 20 (2009/2010). *Omorganisering av ABM-utvikling*. Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 23 (2011–2012). *Visuell kunst*. Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 10 (2011–2012). *Kultur, inkludering og deltaging*. Kulturdepartementet.

St.meld. nr. 23 (2012–2013). *Digital agenda for Norge. IKT for vekst og verdiskaping*. Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet.

Sammendrag

Artikkelen handler om digitaliseringen av kulturlivet; om hvordan kulturforbruket endres og om hvordan kulturpolitikken forholder seg til den pågående digitaliseringen. I del I beskrives de overordnede digitale endringer der blant annet egen forskning om digitalt kulturkonsum fra perioden 2008–2011 benyttes. I del II gjennomgås en rekke stortingsmeldinger fra perioden 1999 – 2013 som omhandler digitaliseringen. I et forsøk på å løfte det teoretiske blikket på problematikken, revitaliseres William F. Ogburns teori om *cultural lag* i del III. Teorien muliggjør å identifisere mistilpasninger og kulturelle etterslep i forholdet mellom den digitale utviklingen og den kulturpolitiske ideologi og praksis.

Nøkkelord: Digitalt kulturkonsum, digital kulturpolitikk, digitalisering, kulturelle etterslep, William F. Ogburn